

ODSŁONIĆ TWARZ CHRYSYSTUSA

JESTEM Z WAMI

Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum

Wydawnictwo WAM • Księża Jezuiti
Kraków 2012

Podręcznik nr AZ-32-01/10-KR-3/12 do nauczania religii rzymskokatolickiej
na terenie całej Polski, z zachowaniem praw biskupów diecezjalnych,
przeznaczony dla klasy II gimnazjum, zgodny z programem nauczania nr AZ-3-01/10

Recenzenci

ks. prof. dr hab. Roman Murawski
ks. prof. dr hab. Piotr Tomasiak

Recenzja literacka

dr Małgorzata Juda-Mieloch

Konsultanci

bp Marek Mendyk
ks. Tomasz Homa SJ
ks. Tadeusz Nosek

Zespół redakcyjny

ks. Władysław Kubik SJ (kierownik zespołu)
Teresa Czarnecka
ks. Grzegorz Łuszczak SJ

Zespół autorów

ks. Krzysztof Biel SJ
Teresa Czarnecka
Anna Duka
Małgorzata Juda-Mieloch
ks. Władysław Kubik SJ
ks. Grzegorz Łuszczak SJ
Maria Poniewierska

Ilustracje

Agata Kropiniewicz

Projekt okładki, opracowanie graficzne, łamanie

Tomasz Mieloch

Na okładce wykorzystano ilustrację z kartki
wydawnictwa Éditions Médiaspaul.

Imprimatur

Kuria Metropolitalna w Krakowie
Bp Jan Szkodoń, wikariusz generalny
Ks. Kazimierz Moskała, wicekanclerz
Ks. prof. dr hab. Tadeusz Panuś, cenzor
Kraków, 28 czerwca 2012 r., nr 1962/2012

© Wydawnictwo WAM • Księża Jezuici, Kraków 2012

ISBN 978-83-7767-072-9

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Druk: Leyko – Kraków

Jak pracować z podręcznikiem?

Praca z podręcznikami z serii „Odsłonić twarz Chrystusa” ma ułatwić ci poszerzanie i porządkowanie własnego poglądu na świat i życie w świetle wiary Kościoła katolickiego. Jest to możliwe, jeśli zdobędziesz umiejętność krytycznego myślenia i wyciągania wniosków – czemu służyć będą katechezy oparte na tekstach i zadaniach z podręcznika. Mamy nadzieję, że ta praca wesprze cię w drodze do dojrzałości chrześcijańskiej.

Tytuł podręcznika dla klasy II: „Jestem z wami” wyraża wiarę w pełną miłość obecność Jezusa Chrystusa w życiu twoim, a także w życiu twoich rówieśników.

Podobnie jak w podręczniku dla klasy I, każda katecheza składa się z kilku tekstów, do których zostały opracowane różnorodne ćwiczenia (**Pytania i zadania**).

Hasłem **Jak sądzisz?** zostały oznaczone pytania i problemy do dyskusji.

Refleksja i modlitwa zawiera treści pomocne w rozważaniu najistotniejszych myśli katechezy.

Jeśli chcesz... to osobista propozycja dla ciebie. Jeśli zastanawiasz się, jak pogłębić przyjaźń z Chrystusem i odpowiedzieć na

Jego wezwanie do miłości, znajdziesz tu konkretne wskazówki do modlitwy i pracy nad sobą. Być może w poprzednim roku założyłeś zeszyt Myśli, w którym zapisywałeś osobiste refleksje i modlitwy. Możesz kontynuować prowadzenie tego dzienniczka duchowego.

Masz wiadomość! to „wiedza w pigułce”.

Przy końcu każdego tematu znajdziesz w **Słowniku** wyjaśnienie terminów, które w tekstach zostały wyróżnione znakiem ► i kolorem.

Teksty Pisma Świętego w tym podręczniku są zgodne z wydaniem V Biblii Tysiąclecia 2005 r.

Zastosowane skróty:

- KKK – Katechizm Kościoła Katolickiego,
- Kompendium KKK – Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego.

W podręczniku znajdują się odniesienia do *Katechizmu Kościoła Katolickiego dla młodych*, YOUCAT (polski, Częstochowa 2011).

39

W imię Boga

Nie będziesz brał imienia Pana, Boga swego, nadaremnie

Nie będziesz wzywał imienia Pana, Boga twego, w błahych rzeczach [...].

Księga Wyjścia 20, 7a

Jeżeli więc ustami swoimi wyznasz, że JEZUS JEST PANEM, i w sercu swoim uwierzysz, że Bóg Go wskrzesił z martwych – osiągniesz zbawienie.

List do Rzymian 10, 9-10

Nie każdy, kto mówi Mi: „Panie, Panie!”, wejdzie do królestwa niebieskiego, lecz ten, kto spełnia wolę mojego Ojca, który jest w niebie.

Ewangelia według św. Mateusza 7, 21

Nie wzywaj Go nadaremnie

Kiedy wypowiadamy imiona Boga i świętych w złości lub bezmyślnie, świadczy to o tym, że zapominamy o obecności Boga. Jednak w drugim przykazaniu chodzi nie tylko o takie sytuacje. Nadużyciem imienia Bożego są też próby posłużenia się nim do własnych celów, np. do osiągnięcia władzy. Pamiętamy o Krzy-

żakach szerzących swe panowanie ogniem i mieczem. Albo straszliwe bluźnierstwo, jakim było wyryte na kłamrach pasów faszystów hasło: „Gott mit uns” („Bóg z nami”).

W drugim przykazaniu chodzi jeszcze o coś więcej. Lekceważy Boga, kto zachowuje tylko te przykazania, które sam uznaje za słuszne. Nie usiłuje ufać Bogu, a sobie przypisuje boską nieomyślność.

Boga nie czci prawdziwie także ten, kto się modli – choćby nawet modlił się żarliwie – jeśli w tej modlitwie nie oddaje się Bogu cały. Kiedy ktoś się modli, lecz nie stara się usilnie wypełniać Bożych przykazań, zachowuje się jak obłudnik. Zwłaszcza wtedy, gdy nie okazuje wrażliwości na potrzeby najsłabszych.

Ale zło modlitw, które płyną z nienawróconego serca, polega nie tylko na obłudzie. Człowiek, który tak się modli, traktuje Boga prawdziwego jak jednego z bożków. A to właśnie ich kult polega na układzie handlowym: człowiek wynosi bożka na swoje ołtarze i w zamian oczekuje określonych świadczeń. Jednak Bóg nie jest bożkiem, który przestałby istnieć, gdyby Go nie czczono!

Bóg kocha człowieka i zależy Mu na jego dobru. Toteż pragnie wyłącznie takiego kultu, w którym może obdarzać ludzi swoją przemieniającą łaską, mocą trwania w dobru. Ponieważ nas kocha, boli Go, kiedy modlimy się do Niego, wcale nie zamierzając otworzyć się na tę Jego moc. Właśnie taka modlitwa jest wzywaniem Boga nadaremnie.

na postawie: o. Jacek Salij OP, *Dekalog*

Chorągiew krzyżacka. Rekonstrukcja bitwy pod Grunwaldem

Nie wystawiaj Go na próbę

Człowiek często wystawia Boga na próbę. Chce, by Bóg udowodnił, że jest wszechmocny i że nas kocha. Chce podporządkować Go swoim wyobrażeniom i potrzebom. Owszem, bardzo słusznie robimy, że modlimy się również o dobra doczesne: o zdrowie, o pomyślność w takiej czy innej sprawie, a nawet o zdanie egzaminu. Pan Bóg jest przecież Ojcem nas całych, a nie tylko naszych dusz. Ale nie jest On bożkiem, któremu nasze modlitwy są niezbędne do istnienia i do którego moglibyśmy mieć pretensje, że nie wysłuchał nas zgodnie z naszymi wyobrażeniami. Tymczasem my próbujemy uczynić Boga gwarantem pomyślności doczesnej, wrogiem naszych nieprzyjaciół, mścicielem naszych krzywd, rekompensatą naszych niepowodzeń, tymczasowym wyjaśnieniem tego, czego nie zdołała jeszcze wyjaśnić nauka itd. Otóż te fałszywe obrazy musimy konsekwentnie rozbijać. Naszym przeznaczeniem jest Bóg Żywy i Prawdziwy, który przekracza wszelkie nasze wyobrażenia i obrazy. Temu Bogu możemy zaufać, niezależnie od tego, jak się potoczy sprawa, o którą się modliliśmy. On jest zawsze blisko nas, by nas wspierać swoją łaską w każdej sytuacji.

na postawie: o. Jacek Salij OP, *Dekalog*

Znak firmowy chrześcijanina

Krzyż noszony na piersiach lub medalik powinien być dla człowieka wierzącego czymś w rodzaju „herbu”, znaku firmowego, za pomocą którego człowiek ogłasza: jestem chrześcijaninem. Gest założenia medalika to przede wszystkim wyznanie wiary. A zatem pierwszym i podstawowym celem jego noszenia ma być chwała Boża oraz świadectwo.

Krzyż lub medalik na szyi winien informować ludzi, którzy go zobaczą, o poglądach i systemie wartości człowieka – ale również przypominać o tym jemu samemu. Ma mobilizować osobę noszącą go do wyrażania ufności Bogu także przez modlitwę osobistą, przez ciągle powierzenie się Jego opiece i gotowość do przyjęcia Jego woli.

na podstawie: ks. Andrzej Adamski,
w: „Echo katolickie”, nr 6 (5-11 lutego 2009)

PYTANIA I ZADANIA

- Porównaj fragmenty Nowego Testamentu. Wyjaśnij je w świetle tekstu *Nie wzywaj Go nadaremnie*.
- Na podstawie tekstów *Nie wzywaj Go nadaremnie* oraz *Nie wystawiaj Go na próbę*
 - napisz w punktach, na czym polega niebezpieczeństwo bałwochwalstwa;
 - zredaguj wypowiedź przeznaczoną do umieszczenia na forum internetowym pod wpisem osoby zarzucającej Bogu, że nie wysłuchał jej modlitw.
- Jaki jest sens form pobożności, o których mówi tekst *Znak firmowy chrześcijanina*? Na podstawie *Masz wiadomość!* wymień inne formy takiej pobożności.
- Wyjaśnij pojęcia bluźnierstwo i krzywoprzysięstwo. Podaj przykłady.

ZADANIE DODATKOWE

Znajdź *Litanię do Najświętszego Imienia Jezus*. Przygotuj planszę z tekstem tej litanii i odpowiednimi ilustracjami.

Jak sądzisz?

Czy noszenie medalików lub krzyżyków jako biżuterii jest nadużywaniem świętych znaków?

Refleksja i modlitwa

Czasami zamiast słuchać Boga i wypełniać Jego wolę, próbujemy Go zniewolić i podporządkować swoim celom. Zapominamy, że to my istniejemy dla Niego, a nie On dla nas.

Czy twoja modlitwa jest szczerą? Może próbujesz wyrzucić presję na Tym, którego wola ma się spełniać w tobie i dzięki tobie w innych? Pomódl się słowami psalmu.

Czym się Panu odplączę
Za wszystko, co mi wyświadczył?
Podniosę kielich zbawienia
I wezwę imienia Pana.
[...]
Tobie złożę ofiarę pochwalną
I wezwę imienia Pana.
Wypełnię me śluby dla Pana
Przed całym Jego ludem.

Psalm 116 (fragmenty)

Jeśli chcesz...

Zaprojektuj wystrój swojego pokoju lub miejsca w mieszkaniu tak, by wyrażał twoją wiarę. Możesz wykorzystać dzieła sztuki chrześcijańskiej: nakleić na deskę reprodukcję ikony, zawiesić zdjęcie rzeźby religijnej itp. Możesz sam wykonać krzyż z gałęzi brzozy.

Masz wiadomość!

- Imię Pańskie jest święte. Świętość Boga oznacza, że jest On ponad wszystkim, co stworzone.
- Grzechem przeciw drugiemu przykazaniu jest bluźnierstwo i krzywoprzysięstwo.
 - Przywołanie imienia Boga w Trójcy Jedynej uswięca nasze działania, obdarza nas błogosławieństwem oraz umacnia w trudnościach i pokusach (por. YOUCAT 360).
 - Oprócz życia sakramentalnego w Kościele ważne są różne inne formy pobożności, poprzez które ludzie oddają cześć Bogu i wyrażają swą wiarę. Są to: kult relikwii i obrazów, nawiedzanie sanktuariów, pielgrzymki, procesje, nabożeństwo drogi krzyżowej, tańce religijne, modlitwa różańcowa, noszenie medalików itp. (por. KKK 1674).
 - Miejsca, przedmioty, nazwy i ludzie – wszystko to, co przeznaczone jest bezpośrednio do sprawowania kultu Bożego – jest święte. Wrażliwość na sferę sacrum nazywa się bojaźnią Bożą (YOUCAT 359).

40

Aby nas uświęcać

Pamiętaj, abyś dzień święty święcił

– A u nas w domu nie obchodzi się urodzin – westchnął Błażej. – Zresztą, niczego się nie „obchodzi”. Rodzice uważają, że wszystko musi być pożyteczne i kształcące. Ale jak kończyłem siedem lat, przyjechał do mnie chrzestny i zabrał mnie do wesołego miasteczka. Rodzice mówili, że to strata czasu i pieniędzy. Ale ja wtedy z wujkiem i cicią tak się bawiłem, jak nigdy w życiu. Czyste szaleństwo.

Zmarnuj dla mnie czas

– Które urodziny pamiętacie najbardziej? – zapytał od niechcienia Daniel na osiemnastce Baśki. I zaczęło się... od narzekania.

– Ja pamiętam, jak czekałam na moje szesnaście lat. Z tej okazji miałam pojechać z rodzicami do Warszawy, zrobić wielkie zakupy w galerii i obejrzeć profesjonalny pokaz mody. Szykowałam się przez tydzień: jaka będzie pogoda? w co się ubrać? Byliśmy już gotowi do wyjścia, gdy zadzwoniła komórka taty. Tato odebrał i po chwili zaczął krzyżeć: „Co? Takiego klienta?! Wiesz, ile on może zainwestować? Nie mogę stracić takiej okazji! Zaraz będę”. I tyle zostało z naszego wyjazdu – skończyła ponuro Ola.

– Rozumiem cię – pokiwał głową Kamil. – Moja mama zrobiła mi podobny numer na moje dziesiąte urodziny. Byliśmy tylko z babcią i młodszym bratem. Ojciec już nie żył. Dopiero co sprowadziliśmy się tutaj, nie znałem nikogo, więc ten tort z mamą i babcią to było coś. Najpierw młodszy brat nie dał mi zapalić świeczek – cały czas dmuchał. A potem okazało się, że ktoś zawałił dyżur i wezwali mamę. W końcu była ordynatorem oddziału. Coś okropnego. Cały wieczór chodziłem wściekły. Nawet nie miałem ochoty na tort, zresztą i tak mój kochany braciszek go rozpaćkał.

– My takie rodzinne uroczystości przenosimy na niedzielę. Najpierw idziemy na Mszę w intencji tego, kto ma urodziny. Potem jest świąteczny obiad. Wtedy zawszejemy coś specjalnego. I tato wyciąga gitarę. Na co dzień już nie gra, ale w święta i od święta daje się uprosić. Mamy swoje ulubione kawałki. Nawet do niektórych melodii razem ułożyliśmy słowa...

– Coś ty? Ale macie fajnie! – z lekkim niedowierzaniem prze-rwała mu Gosia. I dodała z uśmiechem: – Zaprosisz mnie?

Na miłość w rodzinie dobrze wpływa umiejętność wspólnego „marnowania” czasu. „Pewien czas przeznaczam nie na to, żeby zrobić dla ciebie coś pożytecznego, ale na to, żeby po prostu z tobą być”. Miłość lubi też „marnować” dla osoby kochanej jakiegoś dobra materialnego albo inne wymierne wartości. Ewangelia na przykład opowiada, jak kiedyś pewna kobieta „zmarnowała” dla Jezusa drogocenny olejek, czym zgorszyła Judasza. To dlatego, że on zamknął się całkowicie w ramach tego, co ziemskie.

Sześć dni będziesz się trudził i wykonywał wszystkie swoje zajęcia. Dzień zaś siódmy jest szabatem Pana, Boga twego. [...] W sześć dni bowiem uczynił Pan niebo, ziemię, morze oraz wszystko, co jest w nich, siódmego zaś dnia odpoczął. Dlatego pobłogosławił Pan dzień szabat i uznał go za święty.

Księga Wyjścia 20, 9-10a. 11

Pamiętaj, że byłeś niewolnikiem w ziemi egipskiej i wyprowadził cię stamtąd Pan, Bóg twój, ręką mocną i wyciągniętym ramieniem: przeto ci nakazał Pan, Bóg twój, strzec dnia szabat.

Księga Powtórzonego Prawa 5, 15

Przestrzegajcie pilnie moich szabatów, gdyż to jest znak między Mną a wami dla wszystkich waszych pokoleń, by po tym można było poznać, że Ja jestem Pan, który was uświęcam.

Księga Wyjścia 31, 13a

Stare i Nowe Przymierze

W Starym Testamencie znakiem Przymierza zawartego na górze Synaj z narodem Izraela było przykazanie dotyczące święcenia szabat. Szabat był i do dziś jest dla żydów świętem na cześć Boga Stworzyciela i Wyzwoliciele. Przypomina o Jego dziełach: o stworzeniu świata i człowieka (którego wyznaczył swoim przedstawicielem, „sługą i stróżem” świata) i wyzwoleniu ludu Bożego z niewoli egipskiej oraz o Przymierzu. W tym Przymierzu Pan dał swojemu ludowi Prawo (przykazania) i złożył obietnicę, że będzie go prowadził.

Chata żydowska pana Zalmana, Skansen Kultury Lemkowskiej w Zydranowej na Podkarpaciu

Nakaz święcenia szabat łączył się z zakazem pracy, bo „w siódmym dniu stworzenia Bóg odpoczął”. Zakaz ten był głęboko ► **humanitarny**: dotyczył wszystkich ludzi: właścicieli, niewolników, a nawet cudzoziemców.

Chrześcijanin, kiedy czyta w Starym Testamencie o wyzwoleniu z niewoli egipskiej czy o Przymierzu Synajskim, widzi w tych świętych wydarzeniach zapowiedź Przymierza nowego i wiecznego. To nowe i wieczne Przymierze Bóg zawarł ze swoim ludem na górze Kalwarii przez Krew Chrystusa. Wtedy też, na Kalwarii, Chrystus dokonał wyzwolenia z niewoli niewyobrażalnie bardziej niszczącej niż niewola egipska – z niewoli grzechu i szatana. Podobnie jak w pierwszy dzień stworzenia Bóg stworzył niebo i ziemię oraz oddzielił światło od ciemności, tak w dzień Zmartwychwstania Chrystus zapoczątkował nowe stworzenie. Nowym stworzeniem stajemy się już teraz, w miarę, jak ogarnia nas światło Chrystusa i wychodzimy z ciemności grzechu.

Dlaczego niedziela?

Chrystus zmartwychwstał nie w szabat, ale w pierwszy dzień po szabacie.

Pięćdziesiąt dni później, również w „dniu Pańskim”, Duch Święty zstąpił na Apostołów i dał początek widzialnemu istnieniu Kościoła.

Niedziela nie kończy tygodnia, ale rozpoczyna nowy. Jest to nawiązanie do nowego człowieka, jakim każdy z nas stał się przez chrzest i Eucharystię. To nowy początek, który jest zapowiedzią

Zmartwychwstały Jezus ukazuje się uczniom

wiecznej radości. Biorąc udział w niedzielnej Eucharystii, stajemy się uczestnikami wydarzeń paschalnych, przez które Chrystus nas zbawia i daje życie wieczne. Świętujemy triumf zmartwychwstania i oczekujemy na powtórne przyjście Chrystusa.

Wystąpienie św. Piotra w dniu Zesłania Ducha Świętego

Święte marnotrawstwo

W przeszłości istniał wyraźny model święcenia dnia świętego (świętowania): to wolno, a tamto jest zakazane. Obecnie ten model jest wypierany przez świeckie zwyczaje. Dla wielu niedziela jest tylko dniem wypoczynku, rozrywki, regeneracji sił potrzebnych do pracy bądź też odwrotnie – okazją do zrobienia tego, co niezbędne w domu, a na co nie wystarczyło czasu w dni powszednie.

Święcić w szerokim, „świeckim” sensie znaczy tyle, co mieć kontakt z tym, co wykracza poza codzienność, ponieważ rządzi się innymi prawami.

Dla chrześcijanina święcić to dużo więcej – to przebywać w obecności Świętego, którego Bóg wskrzesił z martwych. Każda niedziela jest pamiątką Wielkanocy, odbłaskiem i przypomnieniem radości poranka zmartwychwstania Chrystusa. Jest wspomnieniem wydarzenia, które nadało sens całej historii ludzkości i każdemu ludzkiemu istnieniu.

Świętowanie niedzieli oraz innych świąt religijnych wyrasta z naturalnej potrzeby świętowania, ale powinno być świętowa-

niem dla Boga. W ciągu sześciu dni tygodnia również żyję z Bogiem, modlę się, mogę się nawet modlić swoją pracą, jeśli staram się ją wykonywać „w obliczu Boga”. Ale niedziela jest mi dana po to, żebym spędził trochę czasu z Panem Bogiem bezinteresownie. Przede wszystkim, żebym spotkał się z Jezusem Zmartwychwstałym na Mszy Świętej, ale też żebym znalazł czas na religijną lekturę, pomyślenie o sprawach wiary i rozmowę o tych sprawach z najbliższymi.

o. Jacek Salij OP, *Dekalog*
oraz o. Jan A. Kłoczowski OP, *Dekalog*

PYTANIA I ZADANIA

1. Na czym powinno polegać świętowanie w rodzinie? Korzystając z tekstu umieszczonego pod wypowiedziami młodzieży (*Zmarnuj dla mnie czas*), skomentuj te wypowiedzi.
2. Znajdź w tekście *Stare i Nowe Przymierze* zdania, które:
 - a) są komentarzem do kolejnych fragmentów Pisma Świętego;
 - b) wyjaśniają, jak Stare Przymierze wypełniło się w Nowym.
3. Na podstawie tekstów *Dlaczego niedziela?* i *Święte marnotrawstwo*:
 - a) ułóż pytania na temat sensu świętowania niedzieli i innych świąt religijnych, które mógłby ci postawić niewierzący rówieśnik;
 - b) napisz list do niewierzącego rówieśnika, który zapytał cię o znaczenie pierwszego przykazania kościelnego: *W niedziele i święta nakazane uczestniczyć we Mszy Świętej i powstrzymać się od prac niekoniecznych*.
4. Ułóż przykładowy plan dnia świątecznego (niedzieli). Weź pod uwagę pierwsze przykazanie kościelne.
5. Uzupełnij *Masz wiadomość!* najistotniejszymi informacjami dotyczącymi religijnego sensu obchodzenia niedzieli. Zachowaj zwięzłą formę zdań.

ZADANIE DODATKOWE

Znajdź pochodzenie nazw niedzieli w językach: angielskim, rosyjskim, łacińskim i polskim. Na jakie aspekty świętowania niedzieli wskazują te nazwy? Wykonaj to zadanie w formie planszy do umieszczenia w klasie.

Jak sądzisz?

Czy można żyć bez świętowania?

Refleksja i modlitwa

Niedziela jest wspaniałym Bożym darem.

W przykazaniu: „Pamiętaj, abyś dzień święty święcił!”, chodzi o to, że Bóg chce nas w tym dniu mieć dla siebie i szczególnie uświęcać.

Co w moim świętowaniu niedzieli jest najważniejsze? Czy pragnę przebywać z Tym, który uświęca? Czy doceniam dar, jaki otrzymuję od Boga w sakramencie Eucharystii?

„Zaprawdę, Święty jesteś, Boże, źródło wszelkiej świętości!”
Oto jest dzień, który dał nam Pan,
weselmy się i radujmy się nim.

Jeśli chcesz...

W zeszycie *Myśli* odpowiedz na pytania postawione w *Refleksji i modlitwie*.

Zastanów się, czy twoja rodzina potrafi świętować. Co możesz zrobić, aby było lepiej?

SŁOWNIK

- ▶ **humanitarny** – ludzki, mający na względzie dobro człowieka
- ▶ **święto ruchome** – święta, których obchody nie są powiązane ze stałą datą

Masz wiadomość!

- Chrześcijanie świętują każdą niedzielę oraz inne ważne święta, uczestnicząc w Eucharystii i powstrzymując się od wykonywania prac lub zajęć, które przeszkadzają w
 - oddawaniu czci należnej Bogu,
 - przeżywaniu radości z dnia Pańskiego oraz
 - należytem odpoczynku duchowym i fizycznym.
- Katolicy pamiętają o świętowaniu dni świętych, które nie zawsze przypadają w niedzielę, a o których przypomina Kościół. Są to: 25 grudnia - Boże Narodzenie, 1 stycznia - Świętej Bożej Rodzicielki, 6 stycznia - Objawienie Pańskie, ▶ **święto ruchome** - Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa (Boże Ciało), 15 sierpnia - Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, 1 listopada - Wszystkich Świętych.
- W Kościele katolickim wierzący uczestniczą we Mszy Świętej w dzień świąteczny bądź też (z ważnych względów) wieczorem dnia poprzedniego. Świadoma i dobrowolna nieobecność na Mszy Świętej niedzielnej i w święta nakazane – bez ważnej przyczyny – jest grzechem.
- Kościół zachęca wiernych do udziału przede wszystkim w liturgii Wielkiego Czwartku, Wielkiego Piątku i Wigilii Paschalnej. Zaprasza także do uczestnictwa w Eucharystii w pozostałe święta, zwłaszcza związane z polską tradycją. Należą do nich między innymi święta: Świętego Szczepana (26 grudnia), Ofiarowania Pańskiego (Matki Bożej Gromnicznej, 2 lutego), Poniedziałek Wielkanocny, Środa Popielcowa.
- W dni świąteczne wolno wypełniać obowiązki rodzinne lub podejmować ważne zadania społeczne, jednak pod warunkiem, że nie przekształcą się one w nawyki szkodliwe dla świętowania niedzieli, życia rodzinnego i zdrowia.

42

Chrześcijańskie korzenie Europy

Reformacja w Polsce

Protestantyzm szybko przyjmował się w Prusach, na Pomorzu i na Śląsku. To sprawiło, że rosły jego wpływy na ziemiach polsko-litewskich, przede wszystkim wśród ludności pochodzenia niemieckiego. Na fali reformacji odżywał stary antyklerykalizm szlachty, która protestowała przeciw bogaceniu się Kościoła (dziesięciny oraz majątki duchowieństwa) i zależności świeckich od sądów kościelnych. Zniesienie przez Zygmunta Augusta obowiązku wykonywania przez państwo wyroków sądów kościelnych sprawiło, że szlachta poczuła się bardziej niezależna od Kościoła, a to spowolniło rozwój ruchu reformacyjnego.

Od początku cechą charakterystyczną protestantyzmu w Polsce było jego rozbicie. Ludność niemiecka przyjmowała przede wszystkim luteranizm. Szlachta z kolei wiązała się chętnie z kalwinizmem, który podkreślał rolę świeckich. Kalwinizm przyjął się w Małopolsce oraz – dzięki poparciu potężnych Radziwiłłów – na Litwie. Dość szybko jednak rozpadł się na ► **zbór arian** i kalwinistów właściwych. Charakterystyczny dla tych Kościołów był ich wyraźny charakter szlachecki. W połowie wieku XVI do Polski dotarli jeszcze anabaptyści i radykalni bracia czescy, powstał też Kościół ewangelicko-reformowany założony przez Jana Łaskiego.

Pokój religijny

Rzeczpospolitą Obojga Narodów (właściwie: Rzeczpospolitą Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego), która powstała w wyniku zawarcia w 1569 r. unii lubelskiej, charakteryzowała różnorodność etniczna, językowa, kulturowa i religijna. W tym największym w ówczesnej Europie katolickim państwie obok Polaków (którzy nie stanowili większości), Rusinów i Litwinów mieszkali też Niemcy, Białorusini, Tatarzy, Ormianie i inni. Znacząco wzrosła liczba i rola Żydów. Przeważali katolicy i prawosławni, którzy polonizując się, często przechodzili na katolicyzm. Było też wielu protestantów (luteranie, kalwini, arianie). Choć tworzyli tu drugie co do wielkości skupisko w Europie, wciąż stanowili zdecydowaną mniejszość. Islam wyznawali Tatarzy.

Potwierdzeniem politycznej dojrzałości tak zróżnicowanego społeczeństwa stało się ugruntowanie faktycznej tolerancji i pokoju religijnego przez przyjęcie w 1573 r. konfederacji warszawskiej. W dokumencie, który miał rangę krajowej konstytucji, czytamy: „obiecujemy to sobie wspólnie za nas i za potomki nasze na wieczne czasy pod obowiązkiem przysięgi, pod wiarą, czcią i sumieniem naszym, że którzy jesteśmy różni w wierze, pokój między sobą zachowywać, a dla różnej wiary i odmiany w Kościele krwi nie przelewać ani nie karać odsądzaniem majątności, na honorze, więzieniem i wygnaniem”.

Niezwykłym wyjątkiem w skali europejskiej były także względne swobody, którymi cieszyły się w ówczesnej Polsce gminy żydowskie, a także wyznawcy islamu.

Protestancki Kościół Pokoju w Świdnicy

Ruchy reformatorskie na ziemiach polskich rozwijały się w klimacie tolerancji i wolności religijnej – inaczej niż w większości krajów europejskich. Tam królowała zasada *cuius regio, eius religio* (czyja władza, tego religia), w myśl której władcy narzucali poddanym siłą, często za cenę życia, swoje wyznanie. W Polsce także pojawiała się wrogość i przejawy walki między katolikami i protestantami, ale nie dominowały one we wzajemnych relacjach. Wiek XVII przyniósł jednak stopniowy zanik polskiej tolerancji religijnej. Przyczyniła się do tego postępująca reforma katolicka, która nie zawsze przestrzegwała zasad tolerancji. Coraz częściej dochodziło do zamieszek z udziałem tłumów, które dawały wyraz nienawiści do innowierców. Po najeździe szwedzkim (wojna 1655-1660) zaczęły się mnożyć ustawy antyprotestanckie, które doprowadziły do wypędzenia z Polski arian.

na podstawie:

Jerzy Kłoczowski, *Europa – chrześcijańskie korzenie* oraz ks. Daniel Olszewski, *Dzieje chrześcijaństwa w zarysie*

Greckokatolicka cerkiew w Chotyńcu, parafia pw. Narodzenia NMP

Budynek dawnej synagogi w Ostrowie Wielkopolskim

Kraj szeroko otwarty

Spotkanie dzisiejsze przy okazji mojej trzeciej pielgrzymki do Ojczyzny ma miejsce w Zamku Królewskim w Warszawie.

Zamek ten, zniszczony jak i cała stolica w czasie drugiej wojny światowej, doczekał się odbudowy i może nadal świadczyć o tradycjach polskiej państwowości. O dziejach niepodległej i suwerennej Ojczyzny.

W myśli łączę tę rezydencję z Zamkiem Królewskim na Wawelu, aby uzyskać pełniejszy obraz tychże dziejów na przestrzeni stuleci. Wpadałoby jeszcze cofnąć się do Poznania i Gniezna – najdawniejszych piastowskich stolic. Wyłaniają się wówczas przed nami tysiącletnie dzieje narodu i państwa polskiego, tej Rzeczypospolitej, która – poczynając zwłaszcza od końca wieku XIV – była Rzeczypospolitą dwóch i trzech narodów, wielu narodów. Była krajem szeroko otwartym dla wszystkich, bez względu na różnice etniczne, kulturowe czy religijne. Powracają często do naszej świadomości słowa tego monarchy [Zygmunta III Wazy], który w okresie wielkich i często krwawych napięć wiedział o tym, że „nie jest królem ludzkich sumień” – i dał temu wyraz publiczny.

bł. Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych ogłoszone na Zamku Królewskim, 08.06.1987* (fragment)

Meczet w Kruszynianach

Kolumna Zygmunta przed Zamkiem Królewskim w Warszawie

Reforma Kościoła w Polsce

Powodem, dla którego protestantyzm nie zakorzenił się w Polsce tak mocno, jak w niektórych krajach zachodnich, nie był przymus wyznaniowy. Świadczy o tym pokój religijny. Obok słabości ruchu reformacyjnego można wymienić jeszcze wiele innych przyczyn. W Polsce chłopci pozostali wierni tradycyjnej religii katolickiej, a mieszczaństwo, które stanowiło główną siłę protestantyzmu, nie miało wielkiego znaczenia. Szlachta nie musiała już płacić dziesięcin, straciła więc powód do buntu przeciw Kościołowi. Największą jednak rolę odegrał król Jan Kazimierz, który zdecydowanie sprzyjał katolikom.

Niewątpliwie ważne były także reformy w Kościele katolickim, które uczyniły odnowiony katolicyzm bardziej atrakcyjnym.

Dużą popularnością cieszyły się ćwiczenia duchowne św. Ignacego Loyoli, założyciela jezuitów, oraz pisma dominikanina Ludwika z Granady. Młodzi ludzie wierni wierze katolickiej widzieli w zakonach możliwość pracy dla dobra Kościoła i ojczyzny oraz zapewnienia sobie zbawienia wiecznego. Odnowa religijna dotyczyła zresztą wszystkich stanów. Wzorowano się na wziętych z tradycji postaciach ludzi religijnych, świętych. Jezuita, z jakże zapamiętanym przez późniejszą tradycję Piotrem Skargą na czele, prowadzili w społeczeństwie szeroką działalność kaznodziejską i wychowawczą. Mistyka i asceza katolicka wsparta przez chrześcijański humanizm wychowywała ludzi mocnych, gotowych do wypełniania trudnych zadań życiowych, osobistych i społecznych. Dzięki takiej formacji potrafili oni dobrze się odnaleźć w ówczesnym świecie, w Kościele i we własnym kraju. Religia dawała im jasny sens życia i motywację do zaangażowania w sprawy nie tylko osobiste.

Reformę katolicką na szeroką skalę podjęli w swych diecezjach biskupi, reorganizując je gruntownie i wzmacniając system kontroli poprzez wizytacje parafii. Wśród katolików, nieprzejed-

nanych wrogów herezji, czołową postacią był biskup Stanisław Hozjusz, autor dzieł znanych w całym świecie katolickim, jedyny Polak, który odegrał pewną rolę na Soborze Trydenckim. Zgodnie z postanowieniami soboru dbano o podniesienie poziomu wykształcenia, kultury życia i dyscypliny kleru. Ożywiła się działalność zakonów. Kościół bronił też skutecznie duchownych przed ich uzależnieniem od świeckich patronów.

Potrzeby duszpasterskie na ogromnych terenach Rzeczypospolitej, zwłaszcza na ziemiach litewskich, spowodowały rozwój zakonów duszpasterskich, takich jak jezuita, dominikanie i bernardyni. Nurt ►**kontemplacyjny** życia zakonnego reprezentowały głównie kobiety: benedyktynki, karmelitanki, brygidki i inne. Tworzyły one ośrodki kształcenia, w których dziewczęta z dobrych domów zdobywały podstawy kultury umysłowej, religijnej i obyczajowej, odbierając wykształcenie solidniejsze niż na dworach.

Po masowym powrocie szlachty do Kościoła odzyskiwano z rąk protestantów stare kościoły parafialne. Na fali odnowy potrydenckiej powstało wiele seminariów, prowadzonych głównie przez jezuitów. Wielką rolę odegrały także kolegia jezuickie, które wykształciły wielu wybitnych obywateli.

Unia brzeska

Unia zawarta w Brześciu Litewskim przywróciła jedność między Kościołem katolickim a znaczną częścią Kościoła prawosławnego na terenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Akt unii został zawarty w obecności posłów królewskich 9 października 1596 r. Następnego dnia odbyło się uroczyste nabożeństwo w cerkwi św. Mikołaja. Kazanie o jedności Kościoła wygłosił ks. Piotr Skarga.

Biskupi prawosławni dążyli do zawarcia unii z wielu powodów. Chcieli zmienić niekorzystną dla nich sytuację prawną, społeczną i kulturalną. Pragnęli zapewnienia takiego miejsca i pozycji, jaką miał Kościół rzymski. Podpisanie unii miało zahamować proces przechodzenia wyznawców prawosławia na katolicyzm i protestantyzm. Był to także krok prowadzący do uniezależnienia się od ►**patriarchy** Konstantynopola oraz od Moskwy, która chciała zawładnąć Cerkwią, czyli Kościołem prawosławnym, na terenach Polski.

Unici zgodzili się na używanie przaśnego chleba podczas Eucharystii, przyjęli katolicką naukę o pochodzeniu Ducha Świętego i o czyścicu oraz uznali prymat papieża. Zachowali swoją bogatą liturgię.

Niestety, całe dzieło było zbyt słabo przygotowane. Nie pomyślano o uświadomieniu społeczeństwu ruskiemu, co unia oznacza w praktyce. W rezultacie przeciwnicy i zwolennicy unii obłożyli się nawzajem klątwami. Unitami byli przeważnie ruscy chłopci. Wykształceni Rusini zaś dosyć szybko zaczęli się polonizować i przyjmować katolicyzm.

Od początku przeciwnikami unii była Cerkiew prawosławna i carowie Rosji. Prowadzili oni politykę prześladowania unitów, zakazywali przechodzenia na obrządek rzymski i trwania przy unii oraz zmuszali ich do przyjmowania prawosławia.

Od XVIII w. unitów zwano również grekokatolikami.

ks. Kazimierz Kucharski SJ, *Kościół światłem świata*

Jan Matejko, *Kazanie Skargi* (fragment), 1864
Ks. Piotr Skarga SJ (1536-1612) był nadwornym kaznodzieją króla Zygmunta III Wazy. W swoim najslawniejszym dziele, *Kazaniach sejmowych*, zawarł ocenę sytuacji państwa. Wytykał szlachcie brak miłości ojczyzny i niezgodę, krytykował osłabienie i ograniczenie władzy królewskiej, niesprawiedliwe prawa, bezkarność występków przeciw Kościołowi i duchowieństwu, występował

w obronie ubogich i opowiadał się za poprawą doli chłopów. Był przeciwnikiem tolerancji religijnej, ale także stosowania przemocy w walce z protestantami. W XIX wieku, a więc w okresie zaborów, *Kazania sejmowe* stylizowane na biblijne księgi prorockie zaczęto interpretować jako zapowiedź wielkich narodowych nieszczęść, a rozbiory jako spełnienie tych przewidywań. Wizerunek Skargi-proroka utrwaliłi poeci romantycy oraz Jan Matejko.

- Na podstawie tekstu *Reformacja w Polsce* napisz, gdzie i jakie Kościoły protestanckie przyjęły się w XVI w. na terenach polsko-litewskich.
 - W tekście *Pokój religijny* znajdź daty wydarzeń i nanieś je na oś czasu. Napisz, czego te wydarzenia dotyczyły.
 - Korzystając z tekstu *Reforma Kościoła w Polsce* i informacji pod obrazem Jana Matejki, wskaż postaci, które odegrały ważną rolę w reformowaniu Kościoła polskiego.
- O jakich aktualnych problemach pisze w liście wujek Marka? Dlaczego radzi Markowi poznać historię Rzeczypospolitej Obojga Narodów? Czego współcześni mogą się nauczyć z tej historii?

Kochany Marku!

Pytasz mnie, po co się uczyć „tej głupiej historii”. Jaki te wszystkie stare sprawy mają związek z Tobą i dzisiejszym światem?

Cale życie poświęciłem badaniu przeszłości, a przecież nigdy nie uciekałem od zaangażowania w aktualne problemy. Przeciwnie, wiedza o czasach minionych pomagała mi te problemy rozumieć i rozwiązywać. Proszę Cię: spróbuj poczytać o czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Może lepiej zrozumiesz kraj i świat, w którym żyjesz.

Przecież Unia Europejska wyrosła z idei, która ma wiele wspólnego ze średniowiecznym pojęciem uniwersalizmu i pokoju religijnego. Czego brakuje nam dzisiaj? Co sprawia, że niektóre państwa, głosząc fałszywie pojmowane „tolerancję i szacunek”, oznaczając akceptację niemal wszystkich zachowań, zabraniają jednocześnie publicznego wyznawania wiary, np. noszenia znaków religijnych? Na czym dzisiaj ma się opierać pokój, by był trwały? Jak rozpoznać zagrożenia i gdzie szukać rozwiązań? Odpowiedzi być może znajdziesz w historii...

Mam nadzieję, że porozmawiamy o niej przy najbliższej okazji.

Pozdrawiam Cię,

Twój Wujek

- Znajdź w prasie przykład nietolerancji religijnej w krajach Europy. Zastanów się, czy chodzi o nietolerancję spowodowaną polityką państwa czy złą wolą zwyczajnych obywateli.
- Zredaguj współczesną polszczyzną modlitwę za ojczyznę ks. Piotra Skargi SJ (patrz: *Refleksja i modlitwa*).
- Jaka była sytuacja polityczna w Polsce w 1987 r., gdy bł. Jan Paweł II po raz trzeci odwiedził naszą ojczyznę? Wskaż wątki historyczne, do których papież odwołał się w przemówieniu na Zamku Królewskim.
- Przeczytaj tekst o unii brzeskiej. Znajdź w innych źródłach informacje o współczesnym Kościele greckokatolicznym w Polsce. Sporządź notatkę.
- Przyjrzyj się uważnie zdjęciom meczetu, zboru, kościoła i synagogi. Który element architektoniczny jest wspólny dla wszystkich budowli? Zinterpretuj jego symbolikę.

ZADANIE DODATKOWE

Wyznawcy jakich religii zamieszkiwali lub zamieszkują twój region? Zebrane informacje umieść na osi czasu.

Jak sądzisz?

Czy głęboka wiara chrześcijańska przeszkadza czy pomaga w relacjach z wyznawcami innych religii?

Refleksja i modlitwa

Boże, Rządco i Panie narodów,
z ręki i karności Twojej racz nas nie wypuszczać,
a za przyczyną Najświętszej Maryi Panny,
Królowej naszej,

błogosław Ojczyźnie naszej, by Tobie zawsze wierna,
chwałę przynosiła imieniowi Twemu,
a syny swe wiodła ku szczęśliwości.
Wszchemogący, wieczny Boże,
wzbudź w nas szeroką i głęboką miłość ku braciom
i najmilszej matce, Ojczyźnie naszej,
byśmy jej i ludowi Twemu,
swoich pożytków zapomniawszy, mogli służyć uczciwie.
Ześlij Ducha Świętego na sługi Twoje,
rządy naszego kraju sprawujące,
by wedle woli Twojej ludem sobie powierzonym
mądrze i sprawiedliwie zdołali kierować.
Przez Chrystusa, Pana naszego. Amen

ks. Piotr Skarga, *Modlitwa za ojczyznę*

Jeśli chcesz...

Przemyśl swój stosunek do członków innych Kościołów chrześcijańskich oraz wyznawców innych religii, zwłaszcza żydów i muzułmanów. Czy jesteś wolny od stereotypów i przesądów na ich temat? Czy potrafisz przeciwstawić się rasizmowi i ksenofobii?

W jaki sposób możesz kształtować w sobie postawę tolerancji i szacunku wobec odmienności i różnorodności?

Refleksje zapisz w zeszycie *Mysli*. Nigdy nie zapominaj, że każdy człowiek jest dzieckiem Boga.

SŁOWNIK

- ▶ **zbór** – religijna społeczność protestancka, także: świątynia protestancka
- ▶ **arianie** – tu: protestancka wspólnota religijna, która powstała w Polsce wyniku rozłamu wyznawców kalwinizmu, inaczej: bracia polscy
- ▶ **patriarcha** – tu: najwyższy dostojnik duchowny w Kościołach wschodnich
- ▶ **kontemplacyjny** – tu: poświęcony kontemplacji religijnej, czyli modlitwie i rozmyślaniom

Masz wiadomość!

- Nienawiść etniczna, rasowa czy religijna lub choćby pogarda dla tych, których uznajemy za innych, sprzeciwia się Ewangelii i może doprowadzić do przemocy.
- Miłość ojczyzny i własnego narodu nie jest sprzeczna z szacunkiem wobec innych nacji. Katolicy powinni współpracować z każdym człowiekiem dobrej woli dla dobra społecznego.
- Jako chrześcijanie jesteśmy zobowiązani przyjmować i wspierać cudzoziemców, których bezpieczeństwo w ich własnym kraju jest zagrożone.

43

W nurcie życia

Czcij ojca swego i matkę swoją

Godność matki i ojca

Na czym polega różnica między czcią i szacunkiem? Obowiązek czci wobec rodziców ma charakter religijny, nie tylko moralny. Cześć dotyczy bowiem sfery sakralnej, świętości, szacunek zaś stanowi oczywistą odpowiedź na uznaną wartość dostrzeżoną w człowieku. Szanujemy oddanego lekarza, wybitnego fachowca, ofiarną matkę, mądrego nauczyciela, ale tytuł czcigodnego przyznajemy tylko niewielu wyjątkowym ludziom. Należą do nich przede wszystkim rodzice – jako ci, którzy związali się ze świętą tajemnicą życia. Fakt urodzenia dziecka to nie tylko wydarzenie biologiczne, ale nade wszystko posiadające wymiar świętości. Mieć cześć dla rodziców znaczy zatem umieć zawsze widzieć w nich tych, poprzez których otrzymaliśmy święty dar życia. To nieważne, że w naszych oczach mogą się wydawać niegodni takiego stosunku. Godność rodzicielska nie zależy od naszego uznania, posiada ją każdy ojciec i każda matka – i każdego z nich przerasta. Oni sami nie są świętością, lecz świętość dotknęła nas właśnie przez nich. Oni sami nie są życiem, lecz życie poprzez nich stało się naszym udziałem.

na podstawie: o. Jan A. Kłoczowski OP, *Dekalog*

Czcij swego ojca i swoją matkę, jak ci nakazał Pan, Bóg twój, abyś długo żył i aby ci się dobrze powodziło na ziemi, którą ci daje Pan, Bóg twój.

Księga Powtórzonego Prawa 5, 16

To jest moje przykazanie, abyście się wzajemnie miłowali, tak jak Ja was umiłowalem.

Ewangelia według św. Jana 15, 12

Dzieci, bądźcie posłuszne rodzicom we wszystkim, bo to jest miłe w Panu. Ojcowie, nie rozdrażniajcie waszych dzieci, aby nie traciły ducha.

List do Kolosan 3, 20-21

Jeśli kto przychodzi do Mnie, a nie ma w nienawiści swego ojca i matki, żony i dzieci, braci i sióstr, nadto i siebie samego, nie może być moim uczniem.

Ewangelia według św. Łukasza 14, 26.

Błogosławiona nienawiść

Pan Jezus zachęcał do nienawiści wobec najbliższych, wobec rodziców? To się nie mieści w głowie! Przecież sam poddał się czwartemu przykazaniu, gdy przyjął człowieczeństwo. Niejeden raz przypominał o obowiązkach wobec rodziców, np. ostro upominał faryzeuszów, że pod pozorem ofiary na cele religijne pozbawiają starych rodziców należnego im wsparcia. Zresztą nie tylko Ewangelie, ale całe Pismo Święte zgodnie podkreśla znaczenie przykazania „Czcij ojca i matkę”. Co wobec tego znaczą słowa, że trzeba nienawidzić ojca i matkę?

Mieć w nienawiści siebie samego znaczy mieć w nienawiści i chcieć usunąć z siebie to wszystko, co jest we mnie niezgodne z Bogiem; to wszystko, co sprawia, że ani samego siebie prawdziwie nie kocham, ani nie umiem jeszcze kochać w pełni prawdziwie swoich najbliższych. Analogicznie, mieć w nienawiści ojca i matkę, męża i żonę, syna i córkę, w ustach Jezusa znaczy: staraj się najbliższe ci osoby kochać w taki sposób, żeby to was wszystkich przybliżyło do Boga. Kochać ich tak, żeby nie ► **aprobować** ich grzechu, nie świadczyć fałszywie na ich korzyść, nie szukać ich dobra, jeżeli wiąże się to z cudzą krzywdą. Ta błogosławiona nienawiść ma nas chronić przed zaślepiającą mocą miłości.

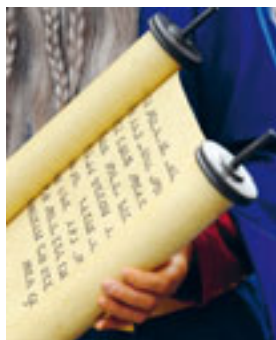
na podstawie: o. Jacek Salij OP,

Nienawidzić ojca i matkę?, „W drodze”, nr 2(450) 2011

Tora o rodzicach

Rodzina u starożytnych Izraelitów była wspólnotą opartą na więzach krwi i siedliskiem życia, które należą do Boga. Młode małżeństwa żyły ze starszymi, powiązane w szczepy i rody. Rodzice byli dla synów i córek przedstawicielami Boga, a także Jego współpracownikami w przekazywaniu życia. Posiadali oni liczne prawa i władzę nad dziećmi, ale także mieli wobec nich obowiązki. Mieli je wychować, przekazać im wiarę w jedynego Boga i nauczyć wypełniania Jego przykazań. W Torze jednak to nie powinności rodziców zostały wyraźnie określone, lecz obowiązki dzieci wobec rodziców. O tych obowiązkach mówi przykazanie czwarte, które nakazuje postawę czci wobec ojca i matki.

na podstawie: o. Józef Paściak OP, *Dziesięć słów Boga*

Tora

Dziedzictwo

Dzieje ludzkości przebiegają przez rodzinę. Człowiek wchodzi w nią przez narodzenie, ażeby w odpowiednim momencie „opuścić” to pierwsze środowisko życia i miłości i przejść ku nowemu. „Opuszczając ojca i matkę”, każdy i każda z was równocześnie poniekąd zabiera ich w sobie, przejmuje wielorakie dziedzictwo, które w nich i w rodzinie ma swój bezpośredni początek i źródło. To dziedzictwo łączy go trwale z tymi, którzy mu je przekazali i którym tyle zawdzięcza. Chodzi tu o dziedzictwo bycia człowiekiem w konkretnej sytuacji osobistej i społecznej. Jeszcze ważniejsze jest dziedzictwo kultury. Poprzez wychowanie rodzinne uczestniczycie w określonej kulturze i w dziejach waszego narodu. Poprzez rodzinę waszym wychowawcą jest naród, z którym jesteście związani jednością kultury, języka i historii. To dziedzictwo stanowi zarazem wezwanie. Otrzymując wiarę i dziedzicząc wartości, zostajecie duchowo obdarowani. Nie możecie wobec tego dziedzictwa zachować postawy biernej czy wręcz marnotrawnej. Musicie uczynić wszystko, na co was stać, aby je przejąć, potwierdzić, utrzymać i pomnożyć.

na podstawie: bł. Jan Paweł II, List do młodych *Parati semper*

PYTANIA I ZADANIA

1. Na podstawie tekstu *Tora o rodzicach* porównaj przeciętną współczesną polską rodzinę z rodziną starożytnych Izraelitów. Co się zmieniło?
2. Jesteś osobą, która ma wspaniałych rodziców. Co odpowiedziałbyś – w świetle fragmentów Pisma Świętego i tekstu *Godność matki i ojca* – na głosy swoich rówieśników zamieszczone na forum internetowym? Zredaguj odpowiedź na wybrany wpis. Odwołaj się w niej do czwartego przykazania.

Pomóżcie mi. Mój tata nie pracuje i jest alkoholikiem. Nie wiem, co robić. Są dni, kiedy nie pije, ale jak już zacznie, to przez tydzień albo dwa :(. Mam dość tych wiecznych awantur, bicia i biedy. Nie mogę zaprosić kumpli do domu, bo się wstydzę tego bajzlu. Matka choruje, a sama nas utrzymuje. Nie wiem, jak jej pomóc. Mam dopiero 15 lat. Czasami myślę, że albo zwariuję, albo się zabiję... Czuję się bezradny i samotny. Nienawidzę ojca! **Amot**

A moi rodzice są tacy normalni i przeciętni, że aż strach. Ojciec dużo pracuje i mało jest w domu. Chyba mnie słabo zna. Nie pozwala mi prawie na nic. I nigdy się nie śmieje. Z mamą też nie da się o niczym pogadać. Wciąż tylko plotkuje z sąsiadkami albo ogląda głupie seriale. Czasem się jej wstydzę. Ubiera się od rzeczy, za grosz gustu. Nie wiem, czy ich kocham. Chciałabym, żeby byli inni. **Karolina**

3. Podaj przykłady sytuacji, które mogą być ilustracją tego, o czym mówi tekst *Błogosławiona nienawiść*.
4. Zbuduj drzewo genealogiczne swojej rodziny. Co wiesz o bliskich, których na nim ująłeś?

ZADANIE DODATKOWE

Na podstawie informacji uzyskanych od rodziców i krewnych bądź na podstawie dokumentów z archiwum rodzinnego (np. metryki urodzeń lub chrztu, zaproszenia na ślub, świadectwa zgonów, listy) opracuj historię swojej rodziny.

Uwzględnij w niej udział swoich przodków w wydarzeniach historycznych, zaangażowanie w życie lokalnych społeczności i Kościoła, funkcje społeczne i zawodowe, a także wasze rodzinne tradycje i zwyczaje.

Jak sądzisz?

Czy przeszłość twojej rodziny, narodu i Kościoła wpływa na twoją przyszłość?

Refleksja i modlitwa

Kim są dla mnie moi rodzice? Czy okazuję im szacunek i miłość? W jaki sposób wyrażam im swoją wdzięczność za dar życia, miłość i wychowanie?

Boże Ojcze, dziękuję ci za moich rodziców. Błogosław im, czuwaj nad nimi i wspieraj swoją łaską. Pomnóż ich wiarę, podtrzymuj zaufanie Tobie i wzajemną miłość. Dodaj im siłę, żeby codziennie mogli służyć naszej rodzinie. A mnie pomóż kochać ich, rozumieć i przebaczać im. Amen.

Jeśli chcesz...

Rodzinne rytuały i zwyczaje wzmacniają rodzinne więzy i nadają rodzinie specyficzny, niepowtarzalny charakter. Opisz w zeszycie *Mysli* rytuały twojej rodziny. Staraj się je kultywować i wprowadzać nowe. Jak najczęściej módl się za swoich rodziców, oni tego potrzebują.

SŁOWNIK

- **aprobować** – uznawać coś za dobre, pochwalać, przyzwalać, zgadzać się na coś
- **absolutny** – niepodważalny, bezwzględny, nie nasuwający żadnych zastrzeżeń, nieograniczony

Masz wiadomość!

- Czwarte przykazanie nakazuje czcić i szanować rodziców, wychowawców, nauczycieli, przełożonych i wszystkich tych, którym Bóg udzielił władzy dla wspólnego dobra (por. Kompendium KKK 455).
- Dzieci powinny okazywać swoim rodzicom szacunek, wdzięczności i posłuszeństwo, gdyż dzięki nim otrzymali życie. Dorosłe dzieci winny wspierać moralnie i materialnie rodziców w potrzebie, chorobie i starości (por. Kompendium KKK 459).
- Rodzice, którym Bóg powierzył dzieci, mają je kochać i szanować. Są odpowiedzialni za ich wychowanie i przekazanie im wiary chrześcijańskiej.
- Więzy rodzinne nie mają charakteru ► **absolutnego**. Ważniejsza od nich jest relacja z Bogiem. Pierwszym zadaniem chrześcijanina jest pójście za Jezusem drogą osobistego powołania: w małżeństwie, w życiu samotnym, konsekrowanym bądź zakonnym albo w kapłaństwie służebnym (por. Kompendium KKK 462).
- Ojczyzna jest jakby „większą rodziną”. Chrześcijanie winni ją kochać, bronić w razie konieczności i służyć jej. Mają też obowiązek podporządkowywać się przepisom państwowym, o ile nie godzą one w prawo Boże (por. YOUCAT 376, 377).

46

Cóż masz, czego byś nie otrzymał?

Nie kradnij

Kryzys uczciwości

Według przeprowadzonego w USA w 2005 roku badania 76% uczniów szkół średnich oszukuje na sprawdzianach i egzaminach. To samo badanie pokazuje, jak zmieniały się te liczby przez ostatnie lata. Na przykład w roku 1969 do używania ściągawek przyznawało się 34% uczniów. Liczba ta wzrosła do 68% w roku 1989.

na podstawie Meg Meeker, *Mocni ojcowie, mocne córki*

Definicje

Kradzież – zabór cudzej rzeczy w celu przywłaszczenia.

Artykuł 278 kodeksu karnego

Kradzież – przywłaszczenie dobra drugiego człowieka wbrew woli właściciela.

KKK 2453

Zaskakujące?

Kradzież to:

- Przywłaszczenie sobie cudzej własności
- Okradanie człowieka z czci i godności
- Zatrzymywanie rzeczy pożyczonych
- Przywłaszczanie sobie rzeczy znalezionych
- Bogacenie się przez oszustwo
- Narażanie na straty przez niedotrzymywanie umów
- Niszczenie własności cudzej i wspólnej
- Egoistyczne używanie swojej własności
- Hazard
- Dewastowanie przyrody
- Niewłaściwe traktowanie zwierząt
- Marnowanie czasu
- Niepłacenie podatków
- Nierzetelne wykonywanie swoich obowiązków

Nie będziesz kradł.

*Księga Wyjścia 20, 15
Księga Powtórzonego Prawa 5, 19*

A oto podszedł do Niego pewien człowiek i zapytał: „Nauczycielu, co dobrego mam czynić, aby otrzymać życie wieczne?”. Odpowiedział mu: „[...] jeśli chcesz osiągnąć życie, zachowuj przykazania [...]: *Nie zabijaj, nie cudzołóż, nie kradnij, nie zeznawaj fałszywie, czcij ojca i matkę oraz miłuj swego bliźniego jak siebie samego*”.

Ewangelia według św. Mateusza 19, 16-17a. 17c. 18b

Albowiem korzeniem wszelkiego zła jest chciwość pieniędzy. Za nimi to uganiając się, niektórzy zabłądzili z dala od wiary i sobie samym zadali wiele cierpień.

Pierwszy List do Tymoteusza 6, 10

5. Przeczytaj tekst *Zaskakujące?*.

- Które sformułowanie jest dla ciebie zaskakujące jako wykroczenie przeciwko siódmemu przykazaniu? Uzasadnij dlaczego.
- Które sformułowanie dotyczy plagiatu? Kiedy uczeń popełnia plagiat?

ZADANIE DODATKOWE

Analogicznie do negatywnych postaw i zjawisk społecznych wymienionych w zadaniu 1. sformułuj pozytywne cechy i zjawiska, które sprzyjają zachowaniu przykazania „Nie kradnij”.

Nie kradnij Panu Bogu!

W przykazaniu siódmym Starego Testamentu, powtórzonym w Nowym Testamencie, usłyszmy najpierw wezwanie: Nie kradnij Panu Bogu! Dobra materialne są darem Bożym, ale Bóg uczynił je tak dotkliwie przemijającymi, żebyśmy nie próbowali zagarnąć ich dla siebie na własność ostateczną. One się do tego zupełnie nie nadają!

Kradnę Panu Bogu Jego dary, kiedy zamiast się nimi posługiwać, staję się ich sługą; zamiast dzielić się nimi, używam ich w taki sposób, że one dzielą nas; zamiast przyjmować je w duchu wdzięczności, by przez nie zbliżyć się do ich Dawcy, ja z Bożych darów (co za bezczelność!) buduję przeszkodę w mojej drodze do Boga.

Jest też złodziejstwo, za które rzadko ściga sąd ludzki: jest to brak troski o to, żeby z mojego życia i z mojej pracy ludzie mieli pożytek.

na podstawie: o. Jacek Salij OP, *Dekalog*

Jak sądzisz?

Czy przywłaszczenie sobie jedzenia w sytuacji, gdy jest się głodnym, jest kradzieżą?

Refleksja i modlitwa

Czasami czynisz zło z niewiedzy. Masz jednak w sobie intuicję i pragnienie dobra. Trzeba je rozwijać. Módl się o wrażliwe sumienie, by było głosem Boga w tobie.

Panie, przenikasz i znasz mnie,
Ty wiesz, kiedy siadam i wstaję.
Z daleka przenikasz moje zamysły,
Widzisz moje działanie i mój spoczynek
I wszystkie moje drogi są Ci znane. [...]
Wybadaj mnie, Boże, i poznaj me serce;
Doświadcź mnie i poznaj moje troski,
I zobacz, czy nie podążam drogą nieprawości,
A prowadź mnie drogą odwieczną!

Psalm 138, 1-3, 23-24

PYTANIA I ZADANIA

1. Które spośród podanych niżej ludzkich wad i problemów społecznych mogą być przyczyną kradzieży?

Chciwość • Narkomania • Zazdrość • Bezmyślność • Głód • Łakomstwo • Lenistwo • Niewiedza • Alkoholizm • Strach

2.

a. Na podstawie tekstu *Kryzys uczciwości* zrób wykres słupkowy. Jaką tendencję zauważasz? Jak oceniasz uczciwość polskich uczniów na sprawdzianach w szkole?

b. Co sądzisz o ściąganiu?

c. Czy w świetle definicji z kodeksu karnego i KKK ściąganie to kradzież?

3. Przeczytaj tekst *Nie kradnij Panu Bogu!* i powiedz, jak przykazanie „Nie kradnij” ma się do przykazania miłości Boga i bliźniego.

4. Podaj przykłady świadczące o tym, że zachowywanie przykazania „Nie kradnij” jest czynieniem dobra. Korzystając z fragmentu Ewangelii według św. Mateusza, powiedz, jaką obietnicę daje Bóg tym, którzy czynią dobro.

Jeśli chcesz...

Przemyśl słowa Marii von Ebner-Eschenbach:
Mieć i nic nie dawać

to w pewnych przypadkach gorzej niż ukraść.

Pomyśl, co możesz zmienić w swoim życiu, by twoja refleksja zaowocowała konkretną pomocą ubogim.

Masz wiadomość!

- Siódme przykazanie zakazuje kradzieży, którą chrześcijanin rozumie o wiele szerzej, niż to definiuje kodeks karny.
- Siódme przykazanie nakazuje kierowanie się w zarządzaniu dobrami materialnymi i owocami pracy ludzkiej sprawiedliwością i miłością braterską (na podstawie KKK 2451).
 - Popełnioną niesprawiedliwość trzeba naprawić.
 - Powierzone człowiekowi przez Stwórcę panowanie nad światem, bogactwami naturalnymi, roślinami i zwierzętami powinno opierać się na moralności (na podstawie KKK 2456).

51

Oto Drzewo Życia Święto Podwyższenia Krzyża Świętego

Nade wszystko jednak krzyż uświetniał uroczystości liturgiczne, głównie misterium Wieczery Pańskiej.

Ogromne znaczenie dla szerzącego się kultu krzyża miało odnalezienie w Jerozolimie na początku IV wieku domniemanego krzyża Chrystusa, przypisywane przez tradycję św. Helenie, matce cesarza Konstantyna. Była to poprzeczna belka, którą Jezus niósł na Golgotę. Na Golgocie wzniesiono bazylikę Grobu Pańskiego i Zmartwychwstania. Podczas ich poświęcenia wierni adorowali relikwie krzyża, unoszone w tym celu do góry (stąd podwyższenie) w czterech miejscach świątyni.

Na pamiątkę tych wydarzeń 14 września Kościół obchodzi święto Podwyższenia Krzyża Świętego. W szczególny sposób cześć krzyżowi jest oddawana podczas jego adoracji w Wielki Piątek.

na podstawie: Andrzej Ogniewski, *Oto Drzewo Życia*, „Niedziela” (edycja płocka) 2003, nr 37

[...] potrzeba, by wywyższono Syna Człowieczego, aby każdy, kto w Niego wierzy, miał życie wieczne. Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne. Albowiem Bóg nie posłał swego Syna na świat po to, aby świat potępił, ale po to, by świat został przez Niego zbawiony.

Ewangelia według świętego Jana 3, 14b-17

Od znaku hańby do symbolu Zbawienia

Pierwsi chrześcijanie mieli nie lada kłopot z wytłumaczeniem poganom, dlaczego wierzą w ukrzyżowanego Boga. Dla starożytnego świata judaistycznego i grecko-pogańskiego krzyż był skandalem i głupstwem. Na krzyżu wieszano zbrodniarzy, śmierć na krzyżu należała do najbardziej haniebnych i okrutnych. Dlatego drwiono i pogardzano chrześcijanami, którzy wierzyli w ukrzyżowanego Boga. Co prawda, już św. Paweł z Tarsu mówił o krzyżu jako znaku zbawienia, ale do powszechnej świadomości ten fakt przebił się powoli.

W ciągu IV wieku krzyż z symbolu haniebnej, przeklętej śmierci przeistoczył się w znak zwycięstwa. Zaczął odgrywać ważną rolę w życiu chrześcijan. Stał się znakiem pożądanym przez wszystkich: władców i ich poddanych, żony i mężów, niewolników i wolnych. Wierni nosili go na piersiach. Znakiem krzyża zdobiono komnaty, ubrania, broń, naczynia. Wznoszono krzyże na dachach domów, stawiano przy drogach. Krzyż towarzyszył wiernym zawsze, w dzień i w nocy, w czasie wojny i pokoju, podczas festynów i biesiad, a przede wszystkim przy uprawianiu ascezy. Znakiem krzyża leczono chorych i wypędzano demony.

Drzewo Życia, gotycka rzeźba z kościoła pw. św. Jakuba, Toruń

Drzewo Życia

Dla chrześcijan krzyż nie jest znakiem słabości, lecz mocy. Nie jest znakiem klęski, lecz życia, zwycięstwa nad śmiercią. Artyści przedstawiają krzyż na niezliczone sposoby, ponieważ nic tak mocno nie mówi o życiu jak krzyż, na którym umarł Chrystus.

Wielu współczesnych sądzi, że krzyż jest znakiem śmierci i zalkłóca radość życia. Dla chrześcijan przeciwnie: krzyż głosi życie, które jest silniejsze niż śmierć! Dlatego krzyże jako znaki życia stawiamy na grobach czy w miejscach nieszczęśliwych wypadków. W ten sposób wyznajemy Chrystusa, który na krzyżu zwyciężył śmierć i obdarza nas życiem. Krzyż głosi życie. Jest drzewem życia.

na podstawie: Andrzej Ogniewski, *Oto Drzewo Życia*, „Niedziela” (edycja płocka) 2003, nr 37

Zanurzeni w krzyżu

Podczas wtajemniczenia dorosłych w misterium chrztu prezbiter naznacza znakiem krzyża różne części ludzkiego ciała, aby różne funkcje i działania człowieka mogły zostać przeniknięte tajemnicą Zbawienia. Kreśli znak krzyża na czole, żeby myśl była przeniknięta Bożą prawdą, na ustach, żeby mowa była głoszeniem miłości, na sercu, żeby było przez Boga wyzwolone i oczyszczone, na rękach, żeby czyny były czynami miłości, na nogach, żeby droga, którą człowiek idzie, była drogą z Chrystusem. Znaczą krzyż na ramionach, żeby nasza postawa była dla innych wyznaniem wiary, zaś na oczach i uszach, żebyśmy widzieli, słyszeli i rozumieli to, co Bóg mówi. Wszystko może być oddane Chrystusowi przez to, że będzie zanurzone w znaku krzyża, którym jest naznaczony chrześcijanin. Jesteśmy zanurzeni w krzyżu i przeniknięci tajemnicą miłości krzyża Chrystusa. A dzięki temu zdolni do podobnej miłości.

na podstawie: o. Mirosław Pilśniak OP,
Weź krzyż na drogę, w: Miłość, przyjaźń, modlitwa

PYTANIA I ZADANIA

- Wyjaśnij sens wyrażen: *postawić na kimś krzyżyk* • *nosić swój krzyż* • *mieć z kimś krzyż pański* • *krzyż na drogę* • *droga krzyżowa* • *wyglądać jak z krzyża zdjęty*. Jak je rozumiesz w świetle nauki chrześcijańskiej.
- Przeczytaj tekst Pisma Świętego. Jakie przesłanie dla grzesznego człowieka płynie z Krzyża Chrystusa?
- Wskaż na zdjęciach (s. 124) i zinterpretuj elementy ilustrujące prawdę, że krzyż jest znakiem zwycięstwa i życia. Skorzystaj z tekstu *Drzewo Życia*.
- Podczas chrztu dorosłej osoby prezbiter naznacza ją znakiem krzyża. Na podstawie tekstu *Zanurzeni w krzyżu* opisz symbolikę tego naznaczania.
- Na podstawie tekstu *Od znaku hańby do symbolu Zbawienia* przedstaw w punktach etapy rozwoju kultu Krzyża Świętego. Podaj przykłady kultu krzyża dzisiaj. Skorzystaj także z *Masz wiadomość!*.

ZADANIE DODATKOWE

Znajdź w dostępnych ci źródłach (Internet, czasopisma, podręczniki historii sztuki, albumy) malarskie przedstawienia ukrzyżowanego Jezusa. Wybierz jedno z nich i przygotuj jego interpretację ikonograficzną.

Jak sądzisz?

Dlaczego chrześcijański krzyż nie jest ani ► **amuletem**, ani ► **talizmanem**?

Refleksja i modlitwa

Krzyż Chrystusa oznacza miłość i zbawienie. Nadaje sens cierpieniu i ma moc cię przemieniać. Nie bój się Krzyża. Jezus obiecał, że cierpienie nie zniszczy nikogo, kto będzie się Go trzymał i u Niego szukał pomocy. Uczyl: „Jeśli kto chce pójść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie krzyż swój i niech Mnie naśladuje” (Mt 16,24).

Wielbimy Cię, Panie Jezu Chryste, i błogosławimy Ciebie, bo przez Krzyż Twój święty odkupiłeś świat (z *Testamentu św. Franciszka*).

Jeśli chcesz...

Co jest twoim cierpieniem? Jak je przyjmujesz? Czy przeżywasz je z Chrystusem ukrzyżowanym i Zmartwychwstałym? Czym jest dla ciebie krzyż?

Refleksje zapisz w zeszycie *Mysli*. W trudnych chwilach możesz odmawiać najprostszą i najkrótszą modlitwę, jaką jest znak krzyża z wezwaniem Trójcy Świętej. Adoruj krzyż – w domu lub kościele. Przemyśl noszenie krzyżyka jako znaku swojej wiary.

SŁOWNIK

- **amulet** – drobny przedmiot, noszony na ciele lub odzieży, służący do magicznej obrony przed złymi duchami, ludźmi lub nieszczęściami
- **talizman** – zwykle drobny przedmiot, mający przynieść swemu właścicielowi lub nosicielowi szczęście; często mylony z amuletem. Amulety i talizmany odgrywały ważną rolę w religiach pierwotnych

Masz wiadomość!

- Krzyż, najważniejszy symbol chrześcijański, jest znakiem męczeństwa Jezusa Chrystusa, przez które odkupił On ludzi: zbawił ich od grzechu i śmierci.
- Chrześcijanie nie powinni szukać cierpienia, chociaż jest ono nieuniknione. Gdy go doświadczają, mogą odnaleźć jego sens, jednocząc swe cierpienie z cierpieniem Chrystusa (na podstawie KKK 618).
- Znak krzyża jest wyznaniem wiary w Chrystusa, potwierdzeniem Jego władzy nad światem, wezwaniem mocy Bożej oraz znakiem błogosławieństwa ludzi lub rzeczy. Towarzyszy mu najstarsza formuła ewangeliczna: „W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”.
- Znak krzyża rozpoczyna każdą celebrację liturgiczną i sakramentalną oraz każdą modlitwę. Sam w sobie jest najkrótszą modlitwą. Umacnia w chwilach pokus i trudności (KKK 2157).
- Kościół katolicki obchodzi 14 września święto Podwyższenia Krzyża Świętego, które ma na celu uczczenie tajemnicy Krzyża.

Spis treści

Wstęp	5	V. Wskazuję ci drogę	85
I. Chcę być szczęśliwy	7	36. Wierny syn przykazania	86
1. Wakacyjne szczęście	8	37. Drogowskazy wolności	88
2. Potrzeby i pragnienia człowieka	10	38. To mówi Pan. Nie będziesz miał bogów cudzych przede Mną	91
3. Gdzie skarb twój, tam serce twoje	12	39. W imię Boga. Nie będziesz brał imienia Pana, Boga swego, nadaremnie	94
4. Niepokojne jest serce człowieka	14	40. Aby nas uświęcać. Pamiętaj, abyś dzień święty święcił	96
5. Nikt nie jest samotną wyspą	16	41. Odrodzenie w Kościele	99
6. Jesteśmy częścią wielkiego ładu	18	42. Chrześcijańskie korzenie Europy	102
7. Pro publico bono	20	43. W nurcie życia. Czcij ojca swego i matkę swoją	106
8. Zaskakująca rzeczywistość	22	44. Życie jest święte. Nie zabijaj	108
9. Jesteśmy Kościołem	24	45. Miłość ze znakiem jakości. Nie cudzołóż	110
10. Serce Kościoła	26	46. Cóż masz, czego byś nie otrzymał?. Nie kradnij	112
II. Prowadź mnie	29	47. Prawda was wyzwoli. Nie mów fałszywego świadectwa przeciw bliźniemu swemu	114
11. Bóg-Człowiek	30	48. Uwolnienie od pożądań. Nie pożądaj żony bliźniego swego, ani żadnej rzeczy, która jego jest.	116
12. „Ja i Ojciec jedno jesteśmy”	32	49. Naucz nas się modlić	118
13. Nadszedł czas	34	50. Życie moją miłością	120
14. Podobne jest królestwo niebieskie	36	VI. Idę z wami. Rok liturgiczny	123
15. Droga do człowieka	38	51. Oto Drzewo Życia. Święto Podwyższenia Krzyża Świętego	124
16. Przez śmierć do życia	40	52. Módlcie się z moją Matką. Różaniec	126
17. Z wami przez wszystkie dni	42	53. Mieszkańcy nieba. Uroczystość Wszystkich Świętych	128
III. Daję wam Siebie	45	54. Rozumieć chwilę obecną. Advent	130
18. Po co sakramenty?	46	55. Prawdziwy Bóg i prawdziwy Człowiek. Uroczystość Narodzenia Pańskiego	132
19. Zanurzeni w mojej Miłości. Chrztost święty	48	56. Ut unum sint. Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan	134
20. Umacam was moim Duchem. Bierzmowanie	50	57. Wracajcie do Mnie. Wielki post	136
21. Ja jestem chlebem żywym. Eucharystia	52	58. Dla was umieram i zmartwychwstaję. Triduum Paschalne	138
22. Świętujcie ze Mną. Eucharystia niedzielna	54	59. Najświętsza. Święta maryjne	140
23. Odpuszczam ci grzechy. Pokuta i pojednanie	56	60. Przyjdź! Uroczystość Zesłania Ducha Świętego	142
24. Będę dla chorych ratunkiem. Namaszczenie chorych	58	Kalendarium	144
25. Ja was wybrałem	60	Słownik	145
26. Powołani do służby. Sakrament święceń	62	Źródła ikonograficzne	147
27. Miłość do nauczania. Małżeństwo	64		
28. Nie bójcie się być świętymi	66		
IV. Szukam dobra	69		
29. Ludzkie zło i Boże dobro	70		
30. Wyzwoliciel	72		
31. Wędrówka ku wolności	74		
32. Autorytet Boga	76		
33. Spotkać własne sumienie	78		
34. Doskonały wzór miłości	80		
35. Boże tajemnice szczęścia	82		